

Upravnik slovenskega gledališča v Trstu, dolgoletni predsednik osrednje ljudskoprosvetne organizacije Slovencev v Italiji in profesor tržaškega slovenskega učiteljišča Andrej Budal že petdeset let deluje kot pripovednik, publicist, kritik in prevajalec. Večina njegovih del je izšla pod psevdonimi, anagrami in kraticami.

V treh obdobjih življenja primorskih Slovencev je kot književnik uporabljal različna razpoznavna znamenja: v svojih leposlovnih začetkih, ko so se Slovenci obetavno uveljavljali v Trstu, Gorici in na Primorskem sploh, je kot Pastúškin objavljal novele in črtice, v dobi fašističnega raznarodovanja in preganjanja demokratične miselnosti si je izbral psevdonim Slavko Slavec, ko pa mu je grozila nevarnost fašistične policije, je postal Ivo Dren, šele po porazu nad fašizmom se je dokončno mogel vrniti k svojemu pravemu imenu.

V vsakem od teh razdobji ima Budalovo književno delo svoje posebnosti. Nekaj let pred prvo svetovno vojno se je kot mlajši sopotnik moderne z močnim nagnjenjem k obnavljajočemu se realizmu pojavil s premišljeno in stilistično skrbno zgajeno prozo. Še kot študent je napisal zgodovinsko povest Križev pot Petra Kupljenika, ki ima v slovenski literarni zgodovini že določeno mesto. Lotil se je življenjske zgodbe protestantskega predikanta Kupljenika, ki so ga preganjaleci podili iz Loke v Tolmin, Gorico in laški Videm — skoraj tako se je pozneje godilo našemu pisatelju. Povsod so od Petra zahtevali, naj prekliče »zmoto«, a pogumni pridigar je vztrajal pri svojem prepričanju. Tako je Pastúškin prikazal idealiziranega boreca za svobodo in ne zgodovinskega pridigarja, ki se je vdal volji oglejskega patriarha. Povest, ki je izšla leta 1911 v Ljubljanskem Zvonu in leta 1924 v knjigi, je živahna in kljub snovni naslonitvi na Tavčarjeve protestantske novele zanimiva, vsebuje mnogo lepih opisov in dramatičnih pogovorov.

Leta 1912 je Ljubljanski Zvon objavil črtico iz življenja operetne kosterke Gospodična Rezi, ki pripoveduje o dekletu brez sreče v ljubezni in o njenem samomoru. Istega leta je v Ljubljanskem Zvonu izšla huda kritika Aškercve pesnitve Poslednji Celjan, v kateri je Pastúškin Aškercu očital brezokusnost in ponarejanje poezije; za kritiko občutljivi pesnik je zaradi te strupene Pastúškinove ocene besnel.

Naslednje leto je kot A. Labud v Ljubljanskemu Zvonu priobčil zgodbo o slikarju in ženskem modelu Nedelja, o snovi, ki je bila v Cankarjevi dobi zelo popularna. V noveli Užugana ljubezen (1915) in v satiri Indiferentist Abdul (zopet anagram!, 1914) je posegel v semeniški mrak, ki je grozil primorskim kmečkim mladeničem, ko so se v svoji neodločnosti zaradi siromaštva odpravili v goriško semenišče. V obeh spisih je Budal poudarjal borbenost v svetovnonazorskih vprašanjih in svobodo pri življenjskih odločitvah. Z ostro satiro je osvetlil nekaj najbolj temnih strani duhovne tiranije, ki je z odkritimi grožnjami vojskujoče se cerkve uničila mnogo slovenskih študentov. V teh spisih se je izoblikovala podoba književnika Pastúškina: zanimivega realističnega pripovednika iz generacije Vladimira Levstika, ki je zajemal snov iz najbližje okolice, mnogokrat tudi s svojega življenja, ali pa je šel ponjo v preteklost, v kateri je odkrival svojemu temperamentu lastno

svobodoumnost in svetovnonazorsko bojevitost; znal je biti piker in jedek, nagibal se je k skeptičnosti in ironiji. Njegov slog je bil izdelan, pretehtan in v svoji preprostosti učinkovit.

Med črnovojniško službo v različnih vojaških pisarnah je mladi doktor in profesor romanskih jezikov v književnosti skoraj popolnoma utihnil. Pesnika, ki je moral nemo opazovati zločinsko početje imperialističnih držav in jim zoperstavljal pacifistično prepričanje — radikalnejše rešitve tedanji slovenski književniki razen Cankarja niso videli — kažeta pesem Vojaški vlak in epigram Bojevnik:

*Tri dni je bil poročen,
četrti v boj dodeljen,
tri leta vjet in ločen,
doma četrto vstreljen.*

Ko je imperialistična Italija razgrnila karte in kot nova sflinga zaslonila naše meje, je pesnik Pastúškin spoznal nevarnost in opozarjal svoje ljudstvo na hudo usodo, ki jo napoveduje porajajoči se fašizem. Toda kmalu je moral svobodomiseln in svodoljubni pisatelj in pesnik Pastúškin umolkneti. »Udobnosti lenih usod« si ni izbral, čeprav ga je »tisočpostajni križev pot« vodil iz vojnega ujetništva v Krminu v profesorsko službo v Idrijo, Tolmin in zopet v Idrijo, nato pa za dolgo let v Videm in končno v Perugia, od koder se je kmalu vrnil v Videm. Pesnik je bil osamljen med tujci, a vdanosti v usodo in nebrižnosti ni poznal, vso dobo italijanske okupacije in fašističnega režima je neutrudno pisal in prevajal (največ ponoči) za književno zadrugo Goriško Matico, za književno družino Luč, za Biblioteko za pouk in zabavo. Poleg Franceta Bevka in Damira Feigla je bil naš najplodovitejši književnik na Primorskem, toda za njegovo avtorstvo so vedeli le redki zaupni ljudje. Njegov psevdonim je seveda predvsem zanimal fašistično kvesturo, toda France Bevk je speljal policijskega komisarja na krivo sled. V tem času je izšla vrsta njegovih povesti: Župan Žagar (1927), Ubogi Uštin (1928), Čigava si? (1930), Med sreci in zemljo (1932), Z onstran groba (1934), Na konju (1938), zbirke krajših spisov: Dora se drami in drugi spisi (1929), Rakeževa Liza in drugi spisi (1930), Spomin z jezera in drugi spisi (1931) in novela Sestrina poroka (1932). Ta Budalova literarna dela ne dosegajo po umetniški vrednosti njegove leposlovne proze v Ljubljanskem Zvonu pred 1914. letom, označuje jih narodno spodbudna in ljudskovzgojna miselnost, pisatelj se je mnogokdaj moral brzdati, saj je po Bevkovih besedah »v tistih časih bolj koristila knjiga brez vidne ostrine, ki je lahko izšla, kot zaplenjena povest«, čeprav mu »težnja za realističnim opisovanjem življenja in satirična žilica nista dali miru«.

Vzporedno z izvirnim snovanjem je potekalo Budalovo prevajalsko delo. V lepi slovenščini je izdal izbor Maupassantovih novel (1910), Goncourtovo Dekle Elizo (1919) in Fogazzarov roman Svetnik (1924), ki sta razburila Ivana Tavčarja, Manzonijev roman Zaročenca (1925), Boccacciovo zbirko novel Dekameron (1926, v novi izdaji 1959), Daudetovega Tartarina v Alpah (1935), novele Giovannija Verge (1936) in Grazie Deledde (1937), Pellicove Moje ječe (1942) itd. Prevajal je tudi iz češčine, slovaščine in beloruščine. Temeljito znanje italijanščine in francoščine in popolno obvladanje vseh odtenkov slovenskega jezika sta postavili Andreja Budala v prvo vrsto naših prevajalcev.

S svojim prevajalskim delom in publicistiko je zlasti mnogo storil za kulturno zbliževanje med italijanskim in slovenskim narodom, saj je zmerom znal ločiti nacionalistična stremljenja od kulturnih vrednot. Posebno pomembno pa je njegovo seznanjanje Italijanov s slovenskimi in splošno slovanskimi kulturnimi vprašanji. Pisal je v italijanske revije Ital-Jug (Milan), L'Europa Sud-Orientale (Milan), Ce fastu (Udine), Rivista di letterature moderne (Firenze), sodeloval je pri Enciklopediji Treccani s članki o slovenskih književnikih in v delu Il Dizionario delle Opere (Bompiani) s sestavki o najvažnejših slovenskih leposlovnih delih.

Andrej Budal je pisal v dolgo vrsto slovenskih revij in listov, posebno v Ljubljanski Zvon, kjer je med obema vojnama objavljajl kritike Bevkovih povesti in romanov (o Bevku je napisal tudi tri eseje), po osvoboditvi pa je marljivo sodeloval v tržaški literarni reviji Razgledi in ves čas redno piše v Primorski dnevnik.

Vse življenje je gojil čistost slovenskega jezika, bavil se je z različnimi napakami in spakami našega sloga, temeljito je preučil poglavje o besednem redu in ob vsaki priliki opozarjal na lepoto in jasnost naše besede. Kot narodni in prosvetni delavec je vedno pripravljen ne le z besedo, temveč tudi z dejanjem uravnavati kulturna, prosvetna, a tudi politična vprašanja Slovencev na Tržaškem, Goriškem in v Beneški Sloveniji. V to področje spada posebno še njegovo delovanje v slovenskem gledališču v Trstu in v Slovenski prosvetni zvezi.

Miro Ravbar

SREČANJA

GOTTFRIED BENN

Thomas Mann je Gottfrieda Benna štel za najboljšega sodobnega nemškega pesnika. Mnogi drugi ga cenijo še bolj in pravijo, da je Benn po Valéryju in Rilkeju največji evropski lirik. Njegov vpliv in sloves sta tudi zares velika. Nekoč je nemški pesniški naraščaj hodil za Rilkejem, dandanes se mladi vsevprek zgledujejo po Bennu — predvsem v Zahodni Nemčiji, kajti Vzhodna artistu Bennu ni posebno naklonjena — klanja se Becherju.

Bennova življenjska pot se je končala pred tremi leti v zahodnem Berlinu, začela pa se je leta 1886 v Mansfeldu. Po poklicu je bil Benn zdravnik in Nemci so prvič slišali za njegovo ime leta 1912. Takrat je objavil šop sarkastičnih, naturalistično golih pesmi s secirne mize, pesmi, ki so bralce naravnost šokirale in pri večini izzvale odpor. Avtor pesniških ciklov »Morgue« (francosko — »Mrtvašnica«), »Finish« in »Krebsbaracke« ni nastopil kot objokovalec ali kot pomočnik bolne narave, marveč kot hladen opazovalec nekega morbidnega procesa, ki se bliža svojemu nelepemu koncu. Ta rezki, deziluzionistični motiv se tu ali tam in nekoliko mileje pojavlja tudi v Bennovih kasnejših pesmih.

Benn se je v nemški književnosti oglasil sočasno s svojim antipodom Johannesom Becherjem. Oba sta izplula v znamenju zgodnjega ekspresionizma in spočetka sta si bila podobna, a samo spočetka. Benn ni nikoli našel Becherjeve in Brechtove vere. Njega socializem ne privlači in tudi sicer ne verjame Benn v noben socialni evangelij. Umetnost je po njegovem sama sebi namen.